

ИНТЕРВЕНЦИОНИЗАМ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Од Берлинског конгреса до Дејтонског споразума

Кључне ријечи

Интервенционизам, Босна и Херцеговина, Берлински конгрес, Дејтонски мировни споразум, национални идентитет, суверенитет.

Аутор

Тамара Дакић је студенткиња мастер студија на Факултету политичких наука Универзитета у Београду

Кореспонденција

tamara.dakich@gmail.com

Област

Политикологија

DOI

10.5937/politeia0-15836

UDK

341.382(497.6)"1995"

Датум пријема чланка

27.11.2017.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање

23.12.2017.

Сажетак

У овом раду интервенционизам је обрађен на примјеру Босне и Херцеговине упоредно кроз два периода – аустроугарску окупацију и рат с краја XX вијека – у свјетлу балканизма као лајтмотива и оправдања за праведни рат. Дати су и анализирани релевантни искази значајнијих политичких актера из поменутих периода уз маркирање бинарних судова у служби вредновања интервенционизма. Затим је приказан механизам меког интервенционизма на примјеру управљања националним идентитетом, док се у трећем сумира утицај интервенционизма на питање суверености.

УВОД

Једно од општих мјеста погледа на Балкан споља јесте безграничан потенцијал за сукоб посијан исконском клицом међуетничке мржње. На тој претпоставци оправдава се свака философија „балканизма“, са практичним исходиштем у мијешању у политике балканских држава. У књизи „Балкан 1789–1989: од Османлија до Милошевића“, разоткривајући често циничан тон Запада и негативне стереотипије о становницима Балкана, Том Галагер први износи историјски преглед страних интервенција као једног од најважнијих узрока многих нестабилности у регији. Законитост коју проналази у обухваћеном периоду гласи: када су стране силе интервенисале на Балкану, појединачно или удружене, ради остваривања империјалних или националних интереса, те спречавања противника у истим намјерама, често су дјелале на штету локалног становништва, чак и када је оно имало јасну визију своје политичке опредјељености (Gallagher, 2001: 4). Стереотипије учествују и у оцјени исхода, јер када стране политике доживе неуспјех на терену, то се обично приписује локалном фактору, а никада погрешно постављеним стратегијама.

У овом раду интервенционизмом се бавим на примјеру Босне и Херцеговине компаративно кроз два периода: аустроугарску окупацију 1878–1914, те грађански рат 1992–1995. односно учешће тзв. међународне заједнице у контроли сукоба и доношењу примирја. Аустроугарска окупација први пут у историји износи двије провинције европској јавности у свјетлу потенцијалне државности¹. Берлинским

¹ Што је, видјећемо касније, са западноевропског становишта било потребно спријечити

конгресом тако настају, дипломатским језиком речено, два нова „питања“²: босанско и македонско. Исто тако, први пут у историји босанска нација постаје тема од државног значаја. Независна државност поново постаје спорна 1992, а удружене међународне силе војно и политички поново се осјећају позваним да учествују у разрешењу „питања“. Присуство страног фактора у постдејтонској Босни и Херцеговини већ је стандардна експертска вјежба за испитивање растегљивости фундаменталних правнополитичких института, попут суверености и националног интереса, и оних новијих, попут конститутивности и међународних тијела за примјену мира.

Не желећи да стварамо лажне паралеле између два периода одвојена не само временском дистанцом од цијелог вијека већ и веома различитим друштвеним оквиром, намјера нам је да маркирамо она мјеста која се могу подвести под страни (политички и војни) интервенционизам у Босни и Херцеговини, и укажемо на природу дискурса којим се његови актери служе ради постизања реалполитичких циљева. Окупација, а потом анексија, свакако су много више од интервенционизма у ужем смислу, али потпадају под (додуше тотално) мијешање стране владе у суверенитет друге државе. Занимљиво је како многе подударности изнесене у тексту произлазе из потпуно различитих историјских услова и немају сврху поистовјеђивања два типа интервен-

по сваку цијену, а унутар Монархије очитовано у расправама о тријализму након 1908.

² Само овакво именовање територија у којима се дешава промјена значајна за велике силе наговјештава статус привремености, неријешености, спорности, и коначно, позива на разрешење, при чему „одговор“ никад (или је то врло ријетко) не долази изнутра, из епицентра „питања“, већ готово по правилу споља, као и само именовање.

ционизма (штавише, у првом процесу резултат је била потчињена несuverена заједница, а у другом међународно призната држава), али илуструју како је помешану дискурс осмишљаван на претежно истим премисама, спровођен једнако ауторитативно и са истом сврхом: ради остваривања унапријед дефинисаних циљева и оправдавања интервенционизма, а у тексту ћемо детаљније разградити његову логику. У ту сврху, маркирала сам двије позиције око којих се дискурс гради: спољни аргумент, који циља на импакт „питања“ на међународни поредак; он обухвата политичку (оправдавање практичних потреба за интервенцијом у датом историјском тренутку ради разрјешења одређеног проблема), и етичку аргументацију (просвјетитељско-хуманитарна мисија, самооправдање империје), те унутрашњи аргумент, који се тиче интереса саме третиране државе (да Босну и Херцеговину одликује национално-политичка посебност утемељена у историјском континуитету који вриједи одржати). Ваља напоменути да се елементи спољне аргументацијске линије често налазе испреплетани у дискурсу силе, те их је тешко прецизно класификовати; због тога ћемо представити кроз описе слике других и слике о себи. У четвртој цјелини се износи један кључан нуспроизвод интервенционизма: проблем суверенитета и његове посљедице.

РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА ПРОБЛЕМА

Ако погледамо транскрипт преговора вођених 28. јуна 1878. у Берлину, који су резултовали (напријед договореним) актом међународног карактера, добићемо прилично вјеродостојну слику двију западних османлијских провинција,

Босне и Херцеговине, у очима водећих европских политичара. Већ на почетку је присутно позивање на исконску етничку мржњу поменути у уводу, која по аутоматизму позива на „неутралног“ арбитра. Тако гроф Андраши, међу првим говорницима тог дана на Конгресу, објашњава: „Становништво двеју покрајина састоји се од муслимана, православних и католика, који су *фанатични у антагонизму који их дели* (курзив Т. Д.). [...] Био је задатак османске управе да крене путем решавања аграрног питања, основног узрока периодичних немира у тим земљама, проблема који је задавао тешкоће међу становништвом раздвојеним верском мржњом и друштвеним непријатељствима, *проблема који је могла да реши само снажна и непристрасна сила*, у земљи у којој сви поседи припадају муслиманима, док хришћани, било да су радници или сељаци најамници, представљају већину становништва“ (Dedijer, 2015: 73). Остали учесници углавном су се позивали на исти аргумент: иманентност сукоба и нужности арбитра у ком се препознају. Бизмарк, као домаћин скупа, подржавајући приједлог војводе Солзберија о препуштању територија Аустроугарској, отворено је изнио протекционистички став: „Само јака сила, која располаже довољним снагама, могла би да успостави и обезбеди будућност овом становништву“ (Dedijer, 2015: 74). Пошто су се побунили турски делегати, који су добили наредбу да не пристану ни на какве европске аранжмане, британски премијер Дизраели је упозорио: „Ако Конгрес остави ове две провинције у стању у којем се тренутно налазе, бићемо сведоци појаве доминације словенске расе, расе која је слабо расположена да цени друге. Треба имати на уму да предлози које је дао лорд Солзбери

нису дати у интересу Енглеске, већ у интересу мира у читавој Европи“ (Dedijer, 2015: 75). На наведеним примјерима видимо недвосмислену употребу расне карактерологије у служби политике. Манипулација страхом (овдје опасност по мир на цијелом континенту), како ћемо и касније видјети, такође је класична техника оправдавања интервенције.

Поставља се, међутим, питање: Како двије заостале османлијске провинције, раздорене унутрашњим антагонизмима и неспособне да ријеше аграрно питање а камоли постану војна сила, могу угрожити мир у Европи? Оно што се да наслути из Дизраелијевог говора, а лежало је у основи мотива за интервенционизам свих западноевропских учесника Конгреса, јесте страх од руског утицаја на поменутим територијама. То је такође лајтмотив спољног погледа на Балкан, у коме он нема вриједност по себи већ у релацији са другом силом – Русијом. Бењамин Калај, потоњи министар финансија и дугогодишњи управник Босне и Херцеговине, сматрао је да су све јужнословенске провинције у Турској, урачунавајући ту и Србију, превише слабе да би их се Монархија прибојавала. Али, оне би постале опасне за Аустроугарску ако би се „предале идеји панрусизма“ (Kraljačić, 2000: 50). Оруђе за спречавање таквог сценарија била је Србија. Калај је настојао убиједити Србију у добронамјерност Монархије, чиме би се она окренула од руског утицаја на Балкану. У свом извјештају од 17. марта 1870. писао је да је Босна „центар“ за који су везане све наде српских политичара: „Босанском питању треба приступати као најважнијем дијелу српског и југословенског питања и да на босанском питању треба одржавати трајан расцјеп између Срба и Хрвата“ (Kraljačić, 2000: 50). У том

циљу Аустроугарска је издејствовала потписивање Тајне конвенције са српским краљем Миланом Обреновићем, гдје један члан налаже да „Србија неће никако трпети политичка, верска или друга сплеткарења која би, полазећи с њеног земљишта, ишла против Аустро-угарске Монархије, подразумевајући ту и Босну, Херцеговину, и Новопазарски Санџак“ (Dedijer, 2015: 98). Контролисање односа Србије и Босне и Херцеговине једна је од кључних ставки за обезбјеђивање успешности интервенционизма.

Погледајмо сада језик политичких представника и стручњака којим је карактерисана Босна и Херцеговина за вријеме сукоба од 1992, када поново постаје „питање“ од међународног значаја. О овом периоду постоји обимна грађа и извори за анализу дискурса су многи, посебно они медијски³. Лорд Дејвид Овен, копредседник Мировне конференције о бившој Југославији од 1992. до 1995. и један од креатора (неусвојеног) мировног плана за Босну и Херцеговину, утврдио је како „историја показује да на Балкану постоји традиција спремности да се несугласице рјешавају оружјем“ (Gallagher, 2001: 10). Будући да се није наслућивао крај ратном сукобу у тренутку када су пропали мировни преговори у Женеви почетком 1993, Овен је изјавио: „Немојте гајити илузију да се страна војна интервенција може још чекати. Нека нико не вјерује да је вријеме на његовој страни; вријеме за бескрајне консултације, вријеме за продужавање преговора. Рат се мора зауставити“ (The New York Times, 1993). Сајрус Венс, специјални изасланик Уједињених нација, годину раније је изјавио: „Једини начин да

³ Често се говори како је осим оружаног то био такође медијски рат, због тога што је улога медија први пут у Европи попримила значајне размјере, мобилишући јавно мњење на заузимање страна.

се ствар ријеши, и то брзо, јесте прихва-тање договора постигнутог 12. апри-ла“, алудирајући на примирје претходно потписано пред Европском комисијом од стране све тројице вођа зараћених наро-да. „Ситуација у Босни и Херцеговини је веома, веома озбиљна, и веома смо забри-нути“ (The New York Times, 1992). Овак-ве изјаве не дочаравају само нужност страног уплитања у сукоб већ дјелатну политику проглашавају легитимном и ултимативном. Аналогно описаној мјери аустроугарске сепаратистичке полити-ке, у циљу спречавања утицаја Србије на стање у Босни и Херцеговини деведесетих, али и као знак окривљивања за учешће у сукобу, од стране Савјета безбједности Уједињених нација донесени су ембарго на увоз оружја, економске санкције у два наврата, те поморска блокада. У овом слу-чају, међутим, удаљавање Србије било је насилног а не добровољног карактера, и снажније је определијелило развој догађаја.

ПОЗИЦИОНИРАЊЕ СИЛЕ

Да бисмо боље схватили улогу коју себи интервенишућа сила приписује у дефинисаном проблему, укратко ћемо дати илустрације основних философских поставки двије репрезентативне лично-сти тематизованих периода: аустроугар-ског министра финансија и предсједника Сједињених Америчких Држава.

Калај је главнину својих антрополош-ких претпоставки о природи „источне цивилизације“, која се на Балкану укр-шта са „западном“, изнио у студији и излагању „Угарска на граници истока и запада“ у Мађарској академији наука 1883. године. Овај спис може се сматрати мани-фестом аустроугарске политике у Босни и Херцеговини. Дио у ком Калај такса-

тивно наводи кључне особине источних народа имплицира и однос према држави: „Жилава отпорна способност у пасивите-ту, али мања мјера истрајне и дјелотворне енергије; живахна наклоност за спеку-лативно посматрање, у другу руку опет омаловажавање захтјева практичнога живота, лукаштина у скупним односи-ма јавнога и приватнога живота, као једи-но природно средство слабијег противу јачег; свирепост напрема пониженијем и омраженијем туђинцима... недостатак домољубља, које би пригрлио сву држа-ву, као свеукупни појам политичког, правног и народног јединства, а мјесто тога највише тек одушевљавање само за родно мјесто, племе, за народност у нај-жем смислу...“ (Kraljačić, 2000: 62). Калај замјера источној цивилизацији искључиво везивање државе за народ, одно-сно изостанак појаве *политичког* народа (савременим рјечником речено – давање предности (етничкој) националној нас-прам грађанској држави). Широко опи-сује политичке традиције Византије и Рима које су наслиједиле потоње држа-ве, што се одразило и на организацију источне – националне, и западне – ана-ционалне хришћанске цркве. Коначно, он предвиђа немогућност опстанка неза-висности источних држава као таквих ⁴и недвосмислено имплицира надмоћ западне концепције мултиетничности. Пошто потоња мора надвладати, „пред-води у овој величанственој умној борби, покушати изравњавање, између хиљаду-годишњих супротица двају свјетова – то је тежак, али лијеп и благодаран задатак. А у рјешењу овога задатка ми имамо главну

⁴ Тиме такође антиципира савремени ултима-тум који се и даље поставља пред традиционална друштва и друштва у транзицији за усвајање грађанског концепта друштва (тзв. извоз демокра-тије).

улогу, ако хоћемо“, пише Калај у помену-
том раду (Kraljačić, 2000: 71).

Слика 1. Турска карикатура из 1909. поводом анексије (5. октобар 1908.), са ироничним називом: „Цивилизацијски напредак Босне и Херцеговине“. Извор: Vikipedija (Wikimedia).

Слика 2. Велика Србија и панславистичке тежње. Мађарска карикатура с краја XIX вијека, Várkert bazár, Будимпешта.

Историчар Клеменс Рутнер у анали-
зама другости примјећује смјештање
Босне и Херцеговине на крајњу перифе-
рију европске цивилизације. У текстовима
западних аутора о балканским провин-
цијама крајем XIX вијека, анализира еле-
менте оријенталног доживљаја и њихове
политичке посљедице. Са једне стране,
наративни контакт са Другим у Босни и
Херцеговини оставља утисак источњачке
мистике, неоткривених природних љепота,
живописности, а са друге непомирљиву
културну хетерогеност и декаденцију,
конфликтност и варварство, запуштеност
и летаргију, што, како закључује, служи не
само као сликовити увоз имагинаријума
у западну визуру већ и као оправдање за
одузимање политичких права и аустро-у-
гарску владавину, која је опет оличење
реда, напретка и чистоте (Ruthner, 2008:
13).

Стотину година касније из политичког
дискурса углавном су ишчезла позивања
на историјске типове, расне квалифи-
кације, те подјела свијета на источни и
западни (након пада Берлинског зида).
Позиција силе, међутим, задржава једну
константу, а то је полагање права на
интервенисање ван сопствених граница,
што се аргументацијски изводи на при-
лично униформан начин.

Говор Вилијама Клинтонa од 27. новем-
бра 1995. поводом доношења миров-
ног споразума за Босну и Херцеговину
у Дејтону и окончања сукоба посебно
је захвалан за ову врсту анализе. Прво,
он износи принципе америчке полити-
ке као свјетску универзалију („Америка
отјеловљује идеју која је постала идеал
милијарди људи широм свијета“ (edition.
cnn.com)), те одмах наглашава жртву коју
САД подносе ради очувања тих идеја:
„Посебно у овом вијеку, Америка је учи-

нила више од самог залагања за те идеале. Ми смо радили на њима и жртвовали се за њих [...] Послије Другог свјетског рата наставили смо водити свијет. Жртвујемо се за мир, који помаже ширење демократије.“ Карактеристика империјалног вођства је претварање интереса једне државе у интересе свих, односно стварање слике добровољног жртвеника, и то увијек зарад несебичних моралних циљева. Друга карактеристика је оправдавање интервенционизма (као покретачког горива империје) од стране *других*, гдје се империја јавља само као испунилац њихових жеља. „Људи у Босни, наши НАТО савезници, и људи широм свијета, траже вођство Америке, стога хајде да водимо. То је наша одговорност као Американаца.“ Захтјев хитности сусреће се са избором ултимативног арбитра: „Нигдје на свијету потреба за америчким вођством није потпунија и хитнија него у Босни.“ Као једина сила способна да „обави посао“ јесте НАТО, а његово одсуство значи поновно враћање у стање сукоба и крвопролића. Клинтонино поигравање бинарним опозицијама (таутологија НАТО–Америка = мир; њихово одсуство = рат) неприкосновено оправдава улогу међународног фактора у Босни и Херцеговини.

КОНТИНУИТЕТ БОСАНСТВА

Изградња наратива о Босни и Херцеговини у смислу кризног подручја по правилу се надопуњује теоријом националног идентитета. Моћ његовог редефинисања води моћи оперисања. На овом мјесту два утицајна текста релевантна за своје епохе, те упоредни примјери фабриковања националних симбола, илуструју природу и значај редефинисања босанске нације у кризним периодима.

Британски публициста и академик и међународно признати експерт за Балкан Ноел Малколм, током босанско-херцеговачког рата 1994. године објављује „Кратку историју Босне“ као приручник за разумијевање нове територије на мапи евроатлантског интервенционизма. Аналитички употребијевши обимну историјску грађу, он ауторитативно износи тезе о босанској прошлости обрачунавајући се са лажним стереотипима (попут богумилског наслеђа, природе исламизације и положаја раје за вријеме Османлија, поријекла и улоге етничких група у Босни и Херцеговини, итд.). Претендујући на чисто научни дискурс, текст ипак не остаје лишен политичке интенционалности, па на крају поглавља о поријеклу српског становништва у Босни (гдје тврди да су потомци насељених Влаха), пише: „Ипак, човјека помало драшка помисао, кад чује такозване десничаре у данашњој руској политици како говоре о потреби да заштите своју стару славенску браћу у Босни, да су једина компонента босанског становништва која садржи важан и изразит елемент неславенског поријекла, управо босански Срби“ (Malkolm, 2011: 167).

Захваљујући вишегодишњем проучавању „источних“ народа, те познавању српског и руског језика, Калај прије доласка у Босну пише обимно дјело „Историја Срба“, које му је свакако помогло у именовању за заједничког министра финансија и добило славу једнако међу српским и западноевропским историчарима. По преузимању службе Калајева културна политика производње (државне) босанске нације противурјечила је његовим проватним ставовима изнесеним у „Историји Срба“, гдје је Босну недвосмислено назвао српском земљом.

Каснији заокрет његовог дискурса био је нужан због политичке позиције коју је добио у Босни, а ослањао се на историјску посебност босанског друштва и континуитет. Скривена порука његових текстова и политичких говора импутира нужност интервенисања велике силе која једина може очувати политички развитац Босне и Херцеговине. Јасно је да наведени „цивилизацијски“ ставови иду у прилог очувању Двојне монархије и оправдавају њено ширење на територије других народа у име промовисања цивилизованих тековина на исток. На који начин је Калај конкретно мислио да оствари тај узвишени задатак? Мјере за остварење наведених циљева предузимане су систематично, одржавајући равнотежу унутрашњих етничких снага, избјегавајући сукобе. Нас прије свега интересују подухвати уперени на преобликовање политичке културе. Објашњавајући рад босанско-херцеговачке управе у аустријској делегацији 1892, он је рекао: „Докле год будем стајао на челу ових земаља, мислићу на то, да такође код Бошњака постаје све јачи осјећај државности и то једне велике, моћне државности!“ (Kraljačić, 2000: 75). Прије свега, централизована производња државног патриотизма (дакле не етничког, искључивог за припаднике других нација, што Калај приписује „партикуларизму и индивидуализму истока“⁵) требало је прво да ублажи и коначно сасвим уклопи непријатељство становништва према анкесији и асимилацији са Аустроугарском. Друго, неутралисало би унутрашње

етничко-конфесионалне нетрпељивости. Треће, одвојило би становништво од сусједних држава, прије свега Србије, у којој је српско становништво одувидјек видјело главну подршку.

Није случајно што је одмах по доласку аустроугарска влада наложила производњу државних симбола, те отпочела темељна потрага за хералдичком традицијом окупираних покрајина. Резултати исцрпног архивског истраживања показали су да не постоји континуитет грба на који би се могла ослонити, док је у погледу заставе „употреба триколора у Босни само погодна као израз јужнословенских аспирација“ (Kraljačić, 2000: 211). Тако је усвојено неутрално рјешење: у употребу је ступио модификовани грб Раме присутан отприје на угарској и хабсбуршкој круни, а за боје заставе изабрана је биколорна комбинација (карактеристична за аустроугарске покрајине) црвене и жуте, гдје потоња ипак симболизује припадност Босне и Херцеговине Аустроугарској. Овакви подухвати необично подсећају на период који је уследио мало више од стотину година касније, потписивањем Дејтонског мировног споразума и доношењем првог устава независне Босне и Херцеговине. Тада је једнако започела потрага за амблемима нове државе. Усвојена⁶ је поново застава без аутохтоности, али опет са конотираним елементом поријекла: плава и бијела боја са звијездама симболизују улогу Европске уније у државотворном процесу, а за грб је просто изабрана застава уобличена у штит.⁷

⁵ Тако Калај, објашњавајући рад босанско-херцеговачке управе у аустријској делегацији 1892, каже: „Карактер истока... показује се од најстаријих времена до данас у тјерању индивидуализма до крајње границе, из кога затим слиједи мали партикуларизам и неспособност, да се створи нешто веће, јаче, јединствено“ (Kraljačić, 2000: 75).

⁶ Усвајање је заправо, као и у случају Аустроугарске, било наложено: тадашњи високи представник Карлос Вестендорп је, након неуспјелих гласања у Парламентарној скупштини БиХ, 4. фебруара 1998. донио Одлуку о наметању Закона о застави БиХ, којим је садашња застава ступила на снагу.

⁷ Како је Аустроугарска влада одмах по пре-

ПИТАЊЕ СУВЕРЕНОСТИ

Конфузија око државноправног положаја и унутрашњег уређења Босне и Херцеговине у односу на страну која интервенише потакнула је многе расправе у оба описана периода. Прво, након Берлинског конгреса, из уставотворног аспекта, постојала су мишљења да се ради о чисто колонијалним посједима, уз наглашавање потлаченог односа према Монархији. Друга мишљења су Босну и Херцеговину сматрала саставним дијелом Аустроугарске без одлика државе, чијом територијом једнако располажу оба дијела Монархије (Имамовић, 1976: 31). Чин присвајања стога је међу теоретичарима називан различитим именима: окупацијом, мандатом, цесијом, субјугацијом.⁸ Ни тридесет година након окупације Аустроугарска још увијек није била ријешила правни статус Босне и Херцеговине, чиме се нарочито активно бавио Франц Фердинанд.

У сваком случају, ма какве термине усвојили, чињеница је да је 1878. измијењени државоправни статус Босне и Херцеговине донио нејасноће у погледу њеног статуса, а то неће остати јединствен случај у њеној историји. Наиме, 117 година касније отпочеће нове дилеме о суверености ових територија, сада уједињених у независну државу.⁹ Прво, сама дезинте-

узимању власти издала упутство према ком је дозвољена употреба „словенских триколора“ искључиво без грбова (Краљачић, 2000: 210), занимљиво је примјетити да је Уставни суд БиХ 2007. године наложио сличну мјеру: уклањање грба са дотадашње заставе српског ентитета (такође тробојке).

⁸ Мустафа Имамовић сматра да је било елементарна сва четири међународноправна института (Имамовић, 1976: 33).

⁹ О томе свједочи појава не малобројних публикација са насловима који одражавају сумњу у сувереност међународно признате државе, као што

грација СФРЈ теоријски је остала спорна, тиме и процес настанка данашње Босне и Херцеговине (ради ли се о сецесији или дисолуцији), затим пратећа војна акција (улога ЈНА у рату различито карактерисана као одбрана или агресија), и коначно, ком облику уређења нова држава припада (реалној унији – конфедерацији, федерацији, неком *sui generis* моделу, или тежи унитарној држави). Не би било претјерано казати да је независна БиХ настала без пуног војног и политичког суверенитета. Улога међународног фактора не само да је била пресудна за сукоб већ и за постратни период. Наиме, „у војном дијелу Дејтонског споразума представници НАТО-а су суверена војна власт и не подлијежу под надлежност било ког органа у Босни и Херцеговини (Анекси А1-Б1)“ (Неšković, 2013: 302). Босном и Херцеговином су у првим деценијама хабсбуршке окупације управљале војне снаге, што је такође био случај са првим годинама независне државе послје потписивања мировног споразума, када су стране војне формације имале апсолутни мандат на очување примирја. Са политичке стране, институт високог представника остаје најспорнија тачка присуства тзв. међународне заједнице, нарочито након проширења овлаштења (на састанку Савјета за имплементацију мира у Бону 1997), омогућивши високом представнику да смјењује политичке актере чије понашање нарушава Дејтонски мировни споразум, те да намеће законе за које сматра да су нужни а законодав-

су: Босна и Херцеговина: Подијељено друштво и нестабилна држава (Мирјана Касаповић); Немогућа држава: Босна и Херцеговина (Ненад Кецмановић); Неодвршена држава (Радомир Нешковић); „The Impossible State: National Identities in Bosnia and Herzegovina“ (Вуковић, Ђорђе, Александар Савановић, Александар Врањеш); те називи попут „неостварена утопија“, „неостварена држава“, „протекторат“, итд.

на тијела их не доносе. Овако широка овлаштења у литератури су покренула низ асоцијација на пређашњу аустроугарску управу.

Када се сагледа цјелокупна окупациона активност, „Босна и Херцеговина је представљала у уставноправном и политичком погледу пробни камен за Монархију. Уставноправно Босна је ставила на пробу ефикасност функционирања заједничких тијела Монархије. Политички, Босна је представљала за Монархију искушење њене моћи да ријешу јужнословенско питање или да пропадне на њему“ (Итаковић, 1976: 34). Концем XX вијека, након пада Берлинског зида и блоковске подјеле свијета, обесмишљени НАТО морао је преиспитати своје домете и проширити надлежности (Самитом у Риму 1991). Зато се прва НАТО интервенција од настанка десила баш у Босни и Херцеговини¹⁰. За Европску унију рат је био искушење на ком је показала немоћ за дипломатско неутралисање сукоба (што се показало и десет година касније у Украјини).

Како је кључна последица „неодређеног међународног и унутрашњег положаја Босне и Херцеговине била омогућавање појединим националним буржоазијама да стално истичу у први план своје национално-политичке циљеве“ (Итаковић, 1976: 36), остаје да се види да ли ће се, и колико, аналогија поновити. Треба напоменути да је у савременом контексту суверенитет БиХ за један дио мњења (склоном сепаратизму) стварна, а за други (пробосански настројеном) лажна дилема. Како год, сама чињеница да се суверенитет проблематизује важан је показатељ опстанка

¹⁰ Заокрет ка интервенционизму био је брз: свега седам година касније у сусједној држави настаће највећа и најскупуља америчка војна база у иностранству од Вијетнамског рата.

суштинског унутрашњег нејединства, и још нешто – свакако нежељена, али можда и законита последица интервенционизма.

ЗАКЉУЧАК

Након што су политички представници великих сила на Берлинском конгресу потврдили да се у Босни и Херцеговини налазе непријатељски расположени људи са аутономашким и славонофилским аспирацијама, са заосталом привредом, рудиментарним политичким системом у кризи, аутоматски су се лишили обавезе да према њима поступају једнако као што би то чинили међусобно. Калајев текст не представља никакву новину – ослања се на увријежене стереотипе о умном, широкогрудом, разборитом Западу, и душевном, плаховитом, неснађеном Истоку, који се може убацити у точак напретка и цивилизације тек уз помоћ патронаже добронамјерног Запада. Он није претендовао на то да Аустроугарска креира историју свијету, већ западна цивилизација уопште, подражавајући дух колонијалне епохе. Вијек касније исту улогу заиграле су Сједињене Америчке Државе. Балкански простори ће остати интересна зона утјеловљујући претежно исте стереотипе, погодне за оправдавање спољне интервенције према приказаној матрици. Након што су установиле да се Босна и Херцеговина налази у природном стању, европске силе и САД дале су себи мандат не само на разрешење сукоба већ и надгледање новостворене државе. Моћ за дефинисање проблема већ значи и моћ за његово разрешење. Наравно, током цијелог XIX вијека правна доктрина није се бавила дефинисањем праведности рата, остављајући широк простор за дјелање

силе јачега. Али концем XX вијека, када је до танчина већ кодификована правна једнакост народа, суштински однос слабијег и јачег остао је исти. Поред декларисане логике очувања међународне безбједности, видјели смо како се балканистички наратив савршено уклапа у интервенционистичке намјере. Треба такође казати да се поједини видови интервенционизма не би тако плодносно одржали без подршке прималаца. Потреба унутрашњих актера да траже арбитра као производ етноинжењеринга могла би бити предмет детаљније анализе.

Оцјена стања Босне и Херцеговине унутар Аустроугарске, према ком је „читава њена унутрашња организација власти [...] одавала утисак привремености и недоречености“ (Imamović, 1976: 36), звучи сувише презентно (оцјене теоретичара и политичких представника сва три конститутивна народа посљедњих година) да нас не би навела на тражење паралела. Одатле произлази да суверенитет није само питање унутрашњег недостатка консензуса већ и питање великих сила. Опит за будућност већ се дијелом налази у историји. Савремена дилема о носиоцима стварног суверенитета служи за дискредитовање државне заједнице консолидоване Дејтонским споразумом, али и њу можемо посматрати мање као одраз стварног стања а више опет као игру наратива. Јер односи (над)моћи никада нису једносмјеран процес, док свака акција у себи садржи клицу реакције.

РЕФЕРЕНЦЕ

Vuković, Đ., Savanović, A. & Vranješ, A. (2016). The Impossible State: National Identities in Bosnia and Herzegovina. in R. Verdugo & A. Milne (Ur.), *National Identity - Theory and Research*. Charlotte, NC: Info Age Publishing.

Dedijer, V. (2015). *Sarajevo 1914*. Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske.

Imamović, M. (1976). *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914*. Sarajevo: Svjetlost.

Kasapović, M. (2005). *Bosna i Hercegovina - podijeljeno društvo i nestabilna država*. Zagreb: Politička kultura.

Kecmanović, N. (2007). *Nemoguća država - Bosna i Hercegovina*. Banjaluka: Glas Srpske.

Kraljačić, T. (2000). *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*. Banjaluka, Srpsko Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.

Malkolm, N. (2011). *Bosna - kratka povijest*. Sarajevo: Biblioteka Memorija.

Nešković, R. (2013). *Nedovršena država*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Cable News Network, Inc.. (1995). Transcript of President Clinton's speech on Bosnia. Preuzeto sa http://edition.cnn.com/US/9511/bosnia_speech/speech.html 2017 Jul 6.

The New York Times Company. (2017). Talks in Geneva On Bosnia War Hit an Impasse. Preuzeto sa <http://www.nytimes.com/1993/01/31/world/talks-in-geneva-on-bosnia-war-hit-an-impasse.html?mcubz=0> 2017 Jul 6.

The New York Times Company. (2017). Vance Appeals To Serbs to Halt Bosnia Fighting. Preuzeto sa <http://www.nytimes.com/1992/04/16/world/vance-appeals-to-serbs-to-halt-bosnia-fighting.html?mcubz=0> 2017 Jul 6.

Wikimedia Foundation, Inc.. (2017). Bosnian crisis. Preuzeto sa https://en.wikipedia.org/wiki/Bosnian_crisis 2017 Jul 6 .

Ruthner, C. (2008). „Habsburg’s Little Orient: A Post/Colonial Reading of Austrian and German Cultural Narratives on Bosnia-Herzegovina, 1878–1918“. U: Wechsel- Wirkungen . The Political, Social and Cultural Impact of the Austro-Hungarian Occupation of Bosnia-Herzegovina, 1878-1918.. Preuzeto sa http://www.academia.edu/493191/Habsburgs_Little_Orient._A_Post_Colonial_Reading_of_Austrian_and_German_Cultural_Narratives_on_Bosnia-Herzegovina_1878-1918

INTERVENTIONISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

From the Berlin congress to the Dayton agreement

Key words

Interventionism, Bosnia and Herzegovina, Berlin Congress, Dayton Peace Agreement, national identity, sovereignty.

Author

Tamara Dakić is a student of master studies at the Faculty of Political Sciences of the University of Belgrade.

Correspondence

tamara.dakich@gmail.com

Field

Political science

DOI

10.5937/politeia0-15836

UDC

341.382(497.6)"1995"

Paper received on

27.11.2017.

Paper accepted for publishing on

23.12.2017.

Summary

In this paper interventionism is discussed through two comparative periods related to Bosnia and Herzegovina – the Austro-Hungarian occupation and war at the end of the 20th century - in the light of Balkanism as a leitmotif and justification for the Just War. Relevant statements of significant political actors from the mentioned periods are given and analyzed in the service of further evaluation of interventionism. The mechanism of soft interventionism is shown on the example of national identity management, while the third part summarizes the correlation between interventionism and the question of sovereignty.